

શિ આજ ચ તુ રા ઈ.

(એક સુભ વારતા)

ખાવનાર

મહીલાલ ભગનલાલ રાવળ.

હાવાની પ્રસિદ્ધ કરનાર.

સદા આનંદ મંડળી.

સિરકથી.

દલસુખરામભમરતરામ આ. મા. નારોલ.

હાહરો.

ધાણીનો થોડો થયો ધાંચણુંનું ધમસાણું.

પણ જુઓ શિઆળવે જુઝિ કરી સુખણું.

સુખઈ.

સ્વદેશ પ્રજાનાં હાથખાતુ, ગુલાલવાહી.

કિમલ ફ પાઈ.

૩૫૮૬

શિયાળ ચતુરાઈ.

એક રમુજ વારતા.

એક કાડી વીઆવાની થઈ ત્યારે એક ધાંચણને ઘેર જઈને કહ્યું કે બાઈ મને વીઆવાની જગા આપશે તો પ્રભુ તમારું બહું કરશે. આ સાંભળીને ધાંચણને ઇયા આવવાથી તે કાડીને ઉપાડી પોતાના ઘરમાં સવાસો મણુ તલની એક કોઠી ઉઘાડી તેમાં મૂકી અને કોઠીનું ઢાંકણું બંધ કરી; કાડીબાઈને તો સાત આઠ વરસની જુખ લાગી હતી માટે પોતાના લાંબા દાંતવડે સવાસો મણુ તલ ખાઈને કોઠી ખાલી કરી માંહે વિઆવાને બેઠી હતી. પણ ભોગજેગે તે ધાંચણના ધણીએ ધાંચણને કહ્યું કે આપણા ઘરમાંથી બધા તલ ખપી ગયા છે માટે સવાસો મણુની કોઠી ઉઘાડીને આ તલ કાડીશું. એવું સાંભળીને ધાંચણને યાદ આવ્યું કે કોઈ મુકેલી કાડી પછું તલ કાઢતાં બહાર તલની બેગી આવશે તો તે પણ બચ્ચાં સુધ્ધાં ધાણીમાં પીલાશે માટે તેને બહાર કાઢુ તો ઠીક એવા વિચારથી એકદમ કોઠી ઉઘાડી માંહે જોયું તો તલ નો મજા નહોં તેથી એકદમ પોતાના ધણીને ઢાંક મારવા દોડી એટલામાં કોઠીનું ઢાંકણું ઉઘાડેલું હોવાથી કાડીતો પસાર થઈ ગઈ. ધાંચણે સરવે વાત પોતાના ધણીને કહી એટલે ધણીએ આવીને જોયું તો કાડી કોઠીમાંથી નીકળી

નાસતી હતી તે નજરે પડવાથી પાછો પોતાના પાંચાં બેઠ
 એક બુધું (લાકડી) લેઈ કીડી પછવાડે મારવા જાય, અને
 જતાં જતાં જરૂર જનર વચ્ચે કીડી મળવાથી કીડી
 ને ધાંચીએ ઘણા જોરથી લાકડી મારી જતીથી તે કીડી
 તરોઈ (વિઆઈ) ગઈ અને એક જાટ અવતરે તે જાટ એટલું
 નાનું હતું કે જનરમાં બેઠેબેઠે બાર ગાડના ગલતું ધાંસ
 ખાય. તે જંગલમાં એક તુંબડીનો નાનો સરખો વેલો હતો
 તેને નાનાં નાનાં ચાર તુંબડાં (ફળ) બેઠાં હતાં તેમાંનું એક
 તુંબડું આખા મુંબઈ શહેર જેવડું હતું. અને બીજું કલકત્તા
 જેવડું અને ત્રીજું અમદાવાદ જેવડું હતું અને ચોથું નારદ
 પુરી (નારદીપુર) જેવડું હતું. એવી રીતે તે ચાર તુંબડાં ઘણાં સારાં
 શોભાદાર હતાં, એવામાં એક ભવાનીશંકર નામે બટ સાં થઈને
 જતો હતો. તે તેમની નજરે તુંબી ફળ પડવાથી વિચાર કરીને કે
 આ ચાર તુંબીફળ છે તેમાંથી એક લઈએ તો ઠીક કારણ કે
 તેને કોતરી કોતરીને સાફ કરીશું તો લોટાની ગરજ સારશે. એવા
 ચારથી ભવાનીશંકર બટ જો સાં વરસના જુવાન ડોસા
 - ૧૧ - તેમણે નારદપુરી જેવડું નાનું તુંબી ફળ લીધું અને પોતા
 ની પાસે ચાકુ હોવાથી તે ફળને કોતરી 'સારી રીતે લોટાના
 આકારનું બનાવી ચાલતા થયા રસ્તે જતાં એક રણમાં મોટું જળાવ
 આવ્યું ત્યારે ભુરમલબટે વિચાર કરીને કે તાપ ધણો પડે છે
 માટે માં શરીર ધણું ઠંડું થઈ ગયું છે તેથી આ તળાવમાં
 નહાઈએ તો કાંઈ ગરમી ચડે, એટલે રસ્તો પણ જલદી કપાશે
 એવા વિચારથી સરવે લુગડાં ઉતારી બીજું એક લુગડું પહે
 રી બટજો તળાવમાં પડ્યા અને આજણને તથા પાણીને

મગપણે રાય છે એટલે બાલણને જોડતો પાણીથી વેહેવાર હોય છે તેવો ખીજ કાંઈ જનમાં હોતો નથી તે માટે બટ જીને નહાતાં છી વાર લાગી. એવામાં રસાતાળ ગામના પડા પીટ રાજનું લાકર રસ્તો છુલી જવાથી તે રેતીના રણમાં રખડ્યા કરતું હતું, અને રણમાં ઝાડ વગેરે કાંઈ ન હોવાથી વીસામાની જગા ખોળતું હતું એટલામાં તળાવને કાંઠે મૂકેલુ લોટા જેવું તુંબકુ નજરે પડવાથી સરવે લસકર તેની આંદર પેહું અને માંહે આરામ કીધો.

બટજી નહાઈ ઘોઘને બહાર નીકળી લુગડાં પહેર્યા અને પોતાનું તુંબકુ પીઠ પછવાડે મૂકી ચાલતા થયા પણ કાન તો હજડ હતા માટે પોતે લસકરની ગડબડ સાંભળી શક્યા નહીં અને આંખે ધ્રુધારે તેજ હોવાથી તુંબકામાં શું છે તે કેમ્પી શક્યા નહીં. એમ કરતાં ચાલતા ચાલતા જે ગામ જવું હતું તે ગામની નજીક ગયા અને એક ઝાડની ધંડી હાયા તળે બેઠા તો એક પછી એક તુંબકામાંથી લસકર નીકળ્યું તેમાં કેટલાક હાથી, ઘોડા, ગાંઠ, બળદ, ગાડી, માણસ વગેરે સરવે જોઈને બટજીએ પુછ્યું કે બાઈ તમે ક્યાં હતા ત્યારે તે લોકોએ સરવે હકીકત બટજીને કહી સંભળાવી. બટજી આ વાત સાંભળીને પુલી ગયા. અને મતમાં કહેવા લાગ્યા કે આટલો બધો ભાર મેં જાયકી લીધો અને વળી પાંચ ગાઉ સુધી ચાલ્યો ચાલ્યો તોપણ મને શાક લાગ્યો નહીં, માટે હું ઘણો જોરાવર છઉં પણ મારામાં બળ કેટલું છે તે કાંઈ વખત તપ્પસી જોવું પડશે એવા વિચારમાં મશગુલ થઈ બેઠા હતા એટલે એક ફીઆરો (લાકડાં કાપી બાવીને વેચનારો) લાકડાંની સવાસો ગાડીએ

ભરી એક ખીજનની સાથે ખાંધી વગર બળદથી પોતે એટલી
 ગાડી ખભે મૂકી, બળદને ઠેકાણે પોતે ખેંચી લાવતો હતો તે
 ભટજીએ જોયું ત્યારે મનમાં ખુશી થઈને ત્રિચાર કીધો જે
 આ કડીયારો સવાસો ગાડાં લાકડાનાં ખેંચી લાવે છે માટે તેની
 સાથે માંડ જોર અજમાવી જોઈ તો કીક, એક ધારી છેલ્લા
 ગાડા ઉપર પોતાના હાથની આંગળી ગળી તોતે સવાસો માડ
 તડાતડ ટુટી ગયાં. ત્યારે કડીયારો પાછો વળી જોવા આવ્યો
 તો એક જુવાન ડોસો (ભટજી) જોયો તેને પુછ્યું કે બાપ
 તારામાં એટલું જોર ધરાવે છે તો આવી જ મારી સાથે
 કુસ્તી લડ.. ભટજી કહેવાત તે તો ખરી. પણ આપણુ બેઉમાંથી
 કોણુ જીત્યું અને કોણુ હાર્યું તેની ખબર ત્રીજા માણસ વગર
 કેમ પડશે. એટલામાં એક રત્નારણુ (ભરવાડણુ) ધમધાકાર
 ચાલી જતી હશે. તેને બેઉ જણે કહ્યું કે બાપ જરા તમે ઉભાં
 રહો અને અમારી કુસ્તી જોઈ ઇનસાફ કરો કે કોણુ વધારે
 જોરાવર છે. રત્નારણુ બોલી બાપ મારા ધણીએ મને મધ
 રાતે ધણી મારી છે માટે તેની સાથે લડવાને આ હાતરકું
 (ધાસ કાપવાનું હથિયાર) લઈ જઈ છું માટે તમારી કુસ્તી
 જોતાં મને વાર થશે તો મારો ધણી ગાયો ચારવા ગયો છે
 તે વધારે દૂર નીકળી જશે તો પણ તમને ઇનસાફ હું કરીશ
 તમે બેઉ જણા મારી એકેક હાથની હથેલીમાં ઉભા રહો અને
 કુસ્તી લડો. હું પણ ચાલતી જમણ ને જોતી જમણ. આ
 સાંભળીને બેઉ જણુ રત્નારણુની હથેલીમાં ઉભા ઉભા કુસ્તી
 લડે છે અને રત્નારણુ જોસમાં ચાલી જાય છે. તેનો ધણી એક
 હંજરને આઠ ગાયો લઈ સીમમાં ચરાવવા ગયો હતો, તેણે

પોતાની જાણીને જોસભેર આવતી જોઈને મનમાં વિચાર
કીધો કે આ રાંડને મેં મારી હતી માટે પોતે દાનરકું લઈને
મને મારવા આવે છે અને વળી રાંડ હાથમાં બે જોરાવર માથુ-
સને લડાવતી જોશે. તો હવે મારે પસાર થવું; એવો
વિચાર કરી પોતાની પિછોડીમાં સરવે મથો બાધી માથે
મૂકી ચાલતો થયો અને જોળથરા ગામને માંદરે જઈ પોતાની
માંસડી છોડી ગાયો કાડી. જોળથરા ગામના રાજની રાણી
મેહેસની બારીએ બેઠી હતી. તેવામાં ઘણો પવન આવવાથી
રજારીની સરવે ગાયો ઉડી ગઈ તે રાણીની આંખમાં પેશી
મઈ તે રાણીએ જાણ્યું જે મારી આંખમાં કાંઈ જોઈ જવ-
કું પડેલું છે માટે હજમને બોલાવી આંખમાંથી જવકું કાઢ-
વાને કહ્યું. હજમે એક પછી એક ગાયો કાડી ફેટલીએક નાક-
માં, ફેટલીએક કાનમાં, ફેટલીએક બગલમાં, એમ સંતાડીને રાણીને
પૂછ્યું કે બાધસાહેબ હવે તમારી આંખમાં કાંઈ માલમ પડે
છે ? રાણીએ કહ્યું ના બાધ હવે તો જવકું નીકળી ગયું.

હજમ ગાયો સંતાડી પોતાને ઘેર જતો હતો તેવામાં
ચપલચાટ મીયાં 'કરવાળ આગળ બેઠા હતા તેમણે
હજમને કહ્યું કે મેરે નાકમેસે બાધ લે જ હજમે મીયાંના ના-
કમાંથી વાળ લેવા ચીમટો ધાલ્યો. પણ મીયાંનું નાક હાથીની
સંઠની માફક સાંકડું હતું, માટે ચીમટો નાકમાં ખોવાઈ ગયે
હજમે મીયાંને 'કહ્યું કે તમારા નાકમાં મારો ચીમટો ખોવાઈ
ગયો માટે કેમ કરવું. મીયાં સાહેબે આ સાંજળીને રીસ ચ
ડાવી કહ્યું કે સાહે કાયકુ ગભરાતે પેઠ જ નાકમે ઓર લે
આવ્યો ચીમટા. હજમે મીયાંના કહેવાથી નાકમાં ચીમટો લેવાને

પેઠા તો ત્યાં તેને એક ઢાઢી મળ્યો. ઢાઢી ખોલ્યો જેણે જ્ઞાત તું કેમ અહીં આવ્યો ? ત્યારે ઘેલા રાતે જવાબ દીધો કે મારો ચીમટો ખોવાયો છે તે લેવા આવ્યો છું પણ એ કેમ આવ્યા છે ? ઢાઢીએ કહ્યું ભાઈ મારી ઘોડી ખોવાણી કે તે લેવા આવ્યો છું એવામાં ઘેલા રાતે ઘોડી દીઠી ખેટલે ઢાઢીને કહ્યું કે તમારી ઘોડીતો અહીં ચરે છે ત્યારે ઢાઢીએ ઘોડી જોઈ એટલે હજમને કહ્યું કે તમારો ચીમટો પણ અહીં અથડાય છે. એમ કરી દરેક જણ પોતપોતાની વસ્તુઓ લઈ બહાર નીકળી ચાલતા થયા. હજમ ઘેર ગયો અને ઢાઢી રસ્તે ચાલતાં પોતાના ગામ ભણી જતાં રસ્તામાં એક ઝાડ નીચે એક શિયાળ ખેડું હતું તેણે ઢાઢીને જોઈને રામરામ કીધા પણ ઢાઢી ભાઈએ કાંઈ તેની તરફ જોયું નહીં ભારે ફરીથી રામરામ કીધા એમ સાત વખત રામરામ કીધા ત્યારે રીસ ચઢાવીને ઢાઢી ખોલ્યો કે જાજ તારા જેવા જનાવરના રામરામ અમે લેવાના નથી એ સાંભળી શિયાળ કહે કે ફિકર નહીં સાહેબ. પણ યાદ રાખજો કે મારા પિતા તમને ચાલશે નહીં આવું શિયાળનું ખોલવું સાંભળીને ઢાઢીને હસવું આવ્યું. કે આ જનાવર મારા શા કામમાં આવશે એમ ધારી મસ્કેરીમાં હડાવી ચાલતો થયો પણ ઘેર જતાં રાત અધારી થઈ પડી માટે એક વચમાં આવેલા નૂના ગામમાં કાંઈ ધાંચીને ઘેર મુકામ કીધો. ભોગજોગે રાતમાં ઢાઢીની ઘોડી વીઆણી રાતમાં ધાંચણ વેહેલી હતી. અને ઘોડી વિઆએલી જોઈને વિચાર્યું કે આજ કમાણી ઠીક થશે. એવું ધારી સવારના પહોરમાં કહાન-હાસ અમુલખની દુકાનેથી સવા મણમાં પાંચ તોલાં ખોલે

ગોળ ભાત. આખા ગામમાં વેહેંચ્યો અને કહ્યું કે મારી
 ઘાંણી વીચાણી તે વહેરો (ઘોડો) આવ્યો. એ વાત સઘળે
 ઠેકાણે પ્રસિદ્ધ થઈ સવારે ઢાઢી ઉડીને જોય છે તો પોતાની
 ઘોડી વિચાએલી ડીઠી પણ કરે શું. ધાંચણું તો વાત ફેલાવી
 છે કે ઘાંણી વિચાણી ને ઘોડો આવ્યો માટે સરવે કોઈ મારી
 વાત માનશે નહીં કારણ કે “ વેહેંચો તે પેહેંચો અને તાકે તે
 ઘેંચો ” માટે તેમજ થયું વળી “ ભૂગળના અવાજમાં પીપી
 કેમ સાંભળાશે ” એટલે મારું કહેવું કોણ માનશે ? એવું ધારી
 વિચાર કરીએ કે મને રસ્તામાં રામ રામ કરનાર શિયાળ
 પાસે જઈ તો કાંઈ સારો રસ્તો દેખાડશે માટે તે શિયાળ
 પાસે ગયો અને સઘળી હકીકત સાંભળાવી શિયાળે સરવે
 સાંભળીને કહ્યું તમે તે મારા રામરામને હસતા હતા. પણ હું
 તમને એક ઉપાય દેખાડું તે એ કે મને અહીંથી ઊંચકીને
 ચાલ અને જંગલમાં મુક ત્યાર પછી પણ હું ત્યાં જઈ ત્યાં
 મારી વાંસે આવજો અને મારા કહેવ. પ્રમાણે કરજો વાર કહી
 ઢાઢીએ શિયાળને ઉપાડી જંગલમાં મુકયું ત્યાંથી શિયાળ દો
 ડીને એક મધ વેચનારના મધના ડુંડામાં પડયું ત્યાંથી નીકળી
 એક પોંજરાને ઘેર જઈ રૂ (કાપુસ)માં પડયું અને ત્યાંથી
 નીકળી રંગરેજ (રંગારી)ને ત્યાં રંગમાં પડયું એવી રીતે ક-
 રીને તેની પાછળ પાછળ ફરતા ઢાઢીને કહ્યું કે હવે મને ઉપા-
 ડીને કોઈ સારા રોડીયાની દુકાનપર મુક અને કોઈ તને પુ-
 છેતો કાંઈ બોલીશ નહીં પણ કહેવું જે બાઈ તે જનાવરનેજ
 પૂછો ત્યારે હું સરવે જવાબ દઈશ ઢાઢીએ શિયાળના કહેવા
 પ્રમાણે સરવે કામ કર્યું પણ શિયાળનું રૂપ જતાં સરવે બેઠો

વિચારવા લાગ્યા કે આ નવું જનાવર કોણ છે તેનું નામ શિયા-
ળના જેવું અને અદ્ભૂત સરખું છે. તે ઘોકો ઢાળીને પૂછતાં ઢા-
લીએ કહ્યું બાઈ તે જનાવરને પૂછશે તો જવાબ દેશે આ સાં-
બળીને એક માણસે તેને કહ્યું કે જનાવર ~~જ~~ કંઈ જાતનું જના-
વર છે ત્યારે શિયાળ બોલ્યું કે હું જાતનો. શિયાળ છું પણ
દરિયામાં આગ લાગવાથી હું આગ વીસાવવા ગયો તેવામાં
આગની જવાળા લાગવાથી મારી ચામડી બળી ગઈ અને
આવા રંગના વાળ ઉગી નીકળ્યા આ સાંબળીને સરવે માણ-
સો ઉભાં હતાં તેમણે વિચારીને કહ્યું કે તુંતો ખોટું બોલે છે કારણ
કે દરિયામાં આગ લાગે નહીં અને વીસાવતાં ચામડી બળી જઈ
વાળ આવે નહીં માટે તદ્દન વાત ખોટી છે આ સાંબળીને શિયાળ
બોલ્યું કે બાઈ તમારા ગામના ધાંચીને ઘેર ઘાણી વીઆ-
ણીને ઘોડો આવ્યો તેમજ મારે થયું છે ત્યારે ઘોકોએ વિચાર
કીધો કે કાંઈ ઘાંણી વીઆણ નહીં ને ઘોડો આવે પણ નહીં માટે તે
ધાંચણને ઘેર સરવે ગામવાળા માણસો ગયા અને હકીકત પૂછતા
ઢાંલીની ઘોડી વીઆણી છે એવું ઠરવાથી ઢાળીને ઘોડો આવ્યો અને
ધાંચણને ગામમાંથી કાઢી મૂકી. ઢાળી ઘોડી લઈ ચાલતો થયો
અને શિયાળને પણ સાફ નવરાવી ધોવરાવી મૂકી આવ્યો
એવી રીતે શિયાળે સારી બુદ્ધિથી ઘોડો મેળવ્યો માટે કાંઈએ
પણ અહંકાર ન કરવો કારણ કે કંઈપી પથર સરખો પણ
કામમાં આવે છે.

ગોખલામાં ગોરી, વાત મારી મોરી;
આંખે આવશે મોર, વાત ઠહીશું પહોર.

